

ezúttal is az olténiai faluról szól, de az ábrázolás hangulati elemeit, a lélek-elemzés javára, háttérbe szorítja. Hőseinek nem *paraszti*, hanem *emberi* volta érdekli, a belső cselekményre kíváncsi — ezért jut olyan fontos szerephez a regényben az önelemző belső monológ. Lehet, hogy ezzel túlságosan intellektuálisan mutatja be parasztfiguráit, a tudatosságnak, önismeretnek magasabb szintjére emeli őket, mint amely valójában jellemzi a mai falu emberét (a kritika itt emelt kifogásokat) — az alapvető törekvés azonban mindenképpen helyes és bátorítandó. Világszerte anakronisztikussá vált a hagyományos parasztrégény, s ennek felismerésében a román írók között D. R. Popescu az elsők között jár. Nem véletlen hát, hogy éppen Sánta Ferenc *Hűsz órájával* mutat az *Oltjánok nyara* hasonlóságot (Popescu viszont nem ismerheti Sánta regényét, nem lévén még román fordítása, mint ahogy az *Oltjánok nyarának* magyar nyelvű kiadása is csak most készül); az olténiai falu legjobbait nem csupán egy rejtélyes haláleset körülményeinek kiderítése igaztja, hanem Sánta riportéréhez hasonlóan a mélyebbre vezető igazságkeresés hajtja

őket. A konfliktusok nem jutnak ugyan el a robbanás *Hűsz órából* ismert hőfokáig, mindenesetre ebben a tekintetben is olyan utat jeleznek, amely D. R. Popescu és az egész mai román irodalom számára gazdag sikereket hozhat.

De egyébként sem lehetne D. R. Popescut a parasztírók közé besorolni; hisz nemcsak a falu problémáit, figuráit szemléli egy magasabb társadalmi-lélektani nézőpontból, hanem kitűnő szeme van jellegzetesen, sőt divatosan mai városi témák meglátására. Őt azonban sosem a divat érdekli, nem vagánytörténeteket, huligán-párbeszédet ír, s még csak nem is erkölcsi példázatot. Az ember foglalkoztatja akkor is, ha az történetesen termelőszövetkezeti tag vagy frontkatoná, akkor is, ha városi csavargó vagy sportoló, esetleg egyetemi előadó. (Az *Egy pont* és a *Sikerés gazfickó* című hosszabb elbeszélései máig legjelentősebb művészi teljesítményei közé tartoznak.) S noha valóban nem vádolhatjuk meg Popescut moralizálással, határozottan erkölcsi tartását nem vitathatjuk el. Ezért követjük kétszeres rokonszenvvel írói tehetségének könyvről könyvre szélesebb és mélyebb kibontakozását.

KÁNTOR LAJOS

D. R. POPESCU KÉT ELBESZÉLÉSE

HÓFELLEGES ÉG

Őt Traian Popescunak hívták. És tanító volt. Az apját Dumitru Popescunak hívták, az anyját meg Domnica Popescunak. Egy nap kiment a frontra. Otthon hagyta feleségét és két kis gyermekét, egy fiút meg egy lányt. A fiút Dumitrunak, a lányt Vioricának hívták. A faluban hagyta a nővéreit is, mindeniket: Auricát, Fanát, Constanțát, Iuját és Măriát. Egyetlen unokaöccse, Ion Beteagu is a faluban maradt, viszont több unokahúgát hagyta ott: Titát, Anát és Nuțát, Irinát és Lenuțát, Ritát, Ioanát és Vetuțát. Egyesek közülük férjhez mentek, mások még babával játszottak. Dănceu volt a falu neve, s nem feküdt messze a Dunától. Popescu tanító Mehedinți megyéből származott. Egy reggel elment a háborúba, előzőleg még két napra hazakéredzkedett. Nem ment örömmel, de nem is sírt. Vagy csak nem látták rajta, nem lehet biztosan tudni, mert elment anélkül, hogy visszanézett volna a kapuban álló családjára. Felvette a hátizsákot a vállára, s korán reggel elindult, hogy ne ébressze fel a gyerekeit. És nem is tudta biztosan, mi van a hátizsákjában. Meg sem nézte. Tudta viszont, hogy diónak kell lennie. Az anyja az este az ölében diót hozott le a padlásról. S tudta, hogy egy kucsma is kell legyen ott. A vacsoránál valami kucsmáról volt szó. Hogy legyen nála, ha elhúzódná a háború. Ő nem tudta, hogy a hátizsákot csak reggel kötötte be az anyja. Kibontva hagyta, hogy tehesse még bele, ami eszébe jut. És eszébe jutott. Betett még egy doboz gyufát. Tudta, hogy a fia nem cigarettázik. Bekötötte a hátizsákot, de a sötétben nem vett észre semmit. Érzett valami meleget, de azt hitte, a kucsma. Akkor már nem a hátizsákon járt az esze. Így aztán senki sem tudta, hogy a tanító elvitte a macskájukat a hátizsákban. Ő a vonatban fedezte fel, amikor enni akart. A macska szép, fehér volt. S ő megismogatta. Adott neki is enni, s visszatette a hátizsákba, hogy ne zavarjon senkit. A macska kedves állat volt, s mikor a tanító a frontra ért vele, minden katona megszerette. Telt az idő. A tanító nem hagyhatta a macskát idegenben. Mindenki azt hitte, hogy nem tart sokáig az egész. De a háború elhúzódott, s a macska megszokta az ágyúást és bombázásokat. A lövészárokban a

tanító maga mellett tartotta. S olykor, mikor már nem volt mit csinálni, mikor golyó és szilánk záporozott minden oldalról, és a macska ijedten nézett rá, a tanító bedugta a zubbonya alá, bal oldalra. És érezte, hogy ül ott csendben, mintha a szívverését hallgatná. Volt egy barátja, Ion Galaon, egy széles vállú, kétméteres. langaléta. Ion Galaon néha elmélázott, az eget nézte.

— Hova nézel? — kérdezte.

— Nézem, nem lesz-e eső.

Ion Galaon mindig éhesen maradt. Nem volt neki elég az adag. Úgyhogy ő nem adott a macskának soha semmit, s a macska nem is igen húzott hozzá. Kerülte, s ez Ionnak rosszul esett. Egyik éjjel Ion tyúkot lopott, levágta, s a beleit odaadta a macskának. S attól a naptól mintha összebarátkoztak volna.

A tanító megírta a családjának, hogy a macska vele van, ne aggódjanak, egészséges. De már nem egerészik éjszaka. És nappal sem. És fára sem mászik. Lecsendesedett. Egyszer, egy Ion Galaon nevű ember, ereket fogott neki, ahol bujkált: élve hozta el, s szabadon engedte őket előtte. A macska békén hagyta az ereket. Elurasodott, csak azt eszi, amit az emberek. Ion Galaon egy nappal s egy éjszakát töltött azon a padláson. Elment tyúkot lopni, s elkapta egy őrjárat. Elbújt. S akkor egy teljes napig tartó harc kezdődött. De ő egyet sem lőtt, az ellenség zónájában volt, félt, nehogy megjárja. Az ereket azért fogta, mert sok volt belőlük, s nem akart üres kézzel visszajönni, szégyellte a macskától, mondta kacagva ő, Ion Galaon.

Egyik nap egy városba jutottak. A várost két órával azelőtt bombázták le a németek, elhagyottnak tűnt. Eltört egy vízszivattyú, s a víz, mint fehér vér fojtat zúgogva az aszfalton. A macska ivott. A tanító Ion Galaonnal s a macskával volt. Egy dohányboltot kerestek. Ion dohányos volt. Az utcák üresek voltak. A parkba értek, s leültek pihenni egy padra, az árnyékba. Egyszer csak hallják, hogy a macska ijedten nyávog. Egy öregot láttak meg a padjuk alatt. Kihúzták. Halott volt. De nem sértette meg szilánk. Megrémülve az öreg arcától, továbbmentek. A park tele volt gyerekkocsikkal, s itt-ott eldobált babákkal. A frontról félreeső város volt, kisváros. Senki sem gondolta, hogy bombázni fogják. Az öregek kimentek a parkba, a napra, az anyák gyerekeiket sétáltatták a kocsikban. Mikor megszólalt a sziréna, mindenki szétszaladt, ki merre tudott. De sok öreg nem szaladt. Bizonyára arra gondoltak, hogy úgy sincs mit bombázni ebben a városban. A parkra meg éppen nem volt mért bombát dobni. De a bombák hullottak mindenfelé, összevissza. A parkra csak kettő esett, a tóba. Senkit sem ölt meg a bomba. A tanító ment a parkban, utána a macska. Csend volt. Még láttak két halott öregot, egy férfit és egy asszonyt. Denmedten ültek egy padon, kéz a kézben. Lehet, félelmükben haltak meg. Vagy lehet, hogy mind a ketten szívbetegek voltak. A tó mellett néhány döglött verebet láttak. Vagy húszat. A macska nem kapott utánuk. A tanító ölbe vette, s érezte, hogy reszket. Nem múlt az ijedtsége, ilyen hosszas bombázással nem volt megszokva. Amíg megszokott valamit, reszketett. Láttak még egy halott öregot, egy padon ült a parkban, egyik kezével botra támaszkodva. Lehet, ez is szívbeteg volt, s arra gondolt, hogy nincs értelme óvóhelyre szaladni, úgy sincs már ereje, nem érne oda. Mintha aludt volna. Behunyta szemét, lehet, félelmében, s úgy maradt örökre. Még láttak egy öregot. S még egyet. És még egy öreg-asszonyt. A gyerekparkban minden mozdulatlan volt. Nagyon sok gyerekkocsit s nagyon sok babát láttak. Minden úgy maradt, ahogy volt, amikor megszólalt a sziréna. De egy gyereket sem felejtettek itt. Mintha minden megállt volna, olyan nagy volt a csend. De ez a csend már megkezdődött, mielőtt idejötték volna. Továbbindultak, s újra láttak a parkban öregeket. Egyiknek pipa volt a szájában, még füstölt, mintha szivná.

Két nap múlva Ion Galaon megkérdezte:

— Melyik madár mond virágnevet, mikor énekel?

Senki sem tudta. A macska nyávogott.

— A kakuk — mondta az egyik. — A kakukkfűről beszél.

— Nem — kacagott Ion Galaon. — A réce. Azt mondja: mák-mák-mák!

Aznap meghalt mellettük még tizenöt katona. Ion arcát még csak a föld sem piszkította be. Ő nem sírt a halottakért. Ő sohasem sírt, mintha elfelejtett vagy nem tudott volna már sími. Mindegy, nem számít. Ion makkegészséges volt. Keresgélt a halottak hátútsájkában, s amit talált, megette. Egyik konzervből a macskának is adott. De nehéz napok jöttek. És már nem kaptak idejében enni. A macska nem nyávogott. A tanító tudta, hogy éhes, de különösen éhes Ion. Azt mondta:

— Jók azok a böjtök. Apám ezzel a macskával játszott böjtnapokon. Mindenik böjtöt megtartotta. Úgy csinálta, hogy azokon a napokon csak borba áztatott kenyeret evett.

Ion kacagott, azt mondta:

— Apám télen-nyáron kucsrát viselt. Fájt a foga. S állandóan ivott egy-egy pofa pálinkát, hogy megszabaduljon a fájdalomtól. Anyám is mondta, hogy fáj neki, másképp nem hordaná mindig a kucsrát. A falu is azt mondta. De apámnak jók voltak a fogai, nem fájtak — kacagott Ion Galaon. Csak most mondta meg nekem, amikor a frontra indultam, s megmutatta a fogait. Mindenik fehér volt, egy sem hiányzott. „Anyádtól való félelmemben hordom a kucsrát, mondta apám. Másképp nem engedné, hogy igyak, s nem hinné, hogy fáj a fogam.”

Egyik támadás alkalmával ismét meghaltak heten. Aztán csend következett. Nem hallatszott a fegyverzaj. És a szakács paszulylevest főzött nekik. Ion nem lakott jól egy porcióval, s a többiek arra gondoltak, hogy kellene beszéljenek a szakáccsal, adjon neki még egy adagot. A szakácsnak viszont nem volt több leve. S akkor mindenik odaadta az adagjának majdnem felét. Egy fazékba töltötték össze a paszulylevest. És Ion mind megette a levest a fazékból, mert mióta ott-honról eljött, nem volt még jóllakva. Megette, s mikor befejezte, hosszan bőfögött, és boldogan vakarta a hasát. Kacagtak mind. A macska is vidáman mozgatta a farkát.

Este lefeküdtek, s éjszaka Ion Galaon meghalt. Nem golyó ölte meg, nem is szilánk, nem támadáskor érte a halál. Kínlódva halt meg, körmével és sarkával a földet kaparta, hánykódott a hasgörcstől. Reggel elkékvülve találták. Senki sem gondolta, hogy meghal. Ők jót akartak tenni vele. S lehet, kíváncsiak is voltak, hogy mennyit tud megenni. Egy erdőben temették el. A nagy, szép Ion Galaonnak borzalmas szaga volt. Mintha belei mind kiszakadtak volna. A macska nem értett semmit, s mikor a Ion sírját felhantolták, ráfeküdt, s egy jót aludt.

Másnap átkeltek egy vízen. Majdhogy belefutottak. Megijedtek a haláltól a katonák. A macska vizesen ért a partra, és három tüszentett. Aztán nyávigni kezdett. Azt mondta a tanító:

— A fiam, mikor kicsi volt, nyávigott, mint a macska. Kérdeztem tőle: hogy csinál a macska? — Miáu, mondta ő. — Hát mit csinál, beszél a macska? — Enekel, válaszolta ő. Énekel, énekel a macska, ismételte a gyerek.

Kacagtak, s mindent feledve mentek tovább.

Egyik bombázás után a tanító észrevette, hogy a macska fog. Érezte a bordáit, s mikor simogatta, szőrszálak maradtak a kezén.

Egy reggel nagyon korán ébredtek. Granátok robbantak körülöttük, a lövészárokban maradtak. Egyesek fohászkodtak. Hallgattak. Egyszer csak hallják, hogy Furulyás Dumitrache énekelni kezd. Erdélyi volt, s egész idő alatt, amióta megkezdődött a háború, szinte egy szót sem szólt. Ion Galaon nevezte el Furulyásnak, viccből. És Dumitrachénak, mert Dumitru volt tulajdonképpen, azaz Mătru. Dumitrachénak felderült az arca, s miután hangosan, fülsiketítően elénekelt két hosszú éneket, hogy volt aki befogta a fülét, ne hallja, ne hallja, azt mondta:

— Na, most elmondom azt az éneket, amit a menyasszony letakarásakor* mondanak. Lövedékek robbantak. Mintha töméntelen tojást törnének, szörnyű nagyot pukkanva. Dumitrache rákezdett:

*Menyasszonykám, drágám,
A te első pirosad,
Ami sarkodat veri...*

S felállt a lövészárokban.

*Jön a szél, és megoldja
S a másik már hiába...*

És egyszer csak kiugrott a lövészárókból, elindult a mezőn énekelve. Kiáltottak utána, egyik utána is szaladt, és vissza akarta hozni. Dumitrachét azonban nem lehetett visszahozni. Menet közben forgott, pattogatott az ujjáival.

*A menyasszony koszorúja,
Rajta az ing mintha szólna.*

Mind kidugták a fejüket a futóárókból, s rémülten nézték. A föld reszketett.

*Rajta az ing mintha szólna,
Látszik mindjárt, hogy jófajta.*

A macska Dumitrache után iramodott.

*Mer' az anyád se vót rossz,
Hogy ilyennek csinált vót
És hogy ennyit kért érted..*

* Román népszokás

És aztán már semmit sem mondott Dumitrache. Ernyedten esett le, nem fejezte be énekét. Az ég morajlott, mintha megbolondult volna. A föld fogvacogva reszketett.

Telt az idő, eljött az ősz. A macska elkezdett hizni. Meghaltak még húszan. Éjjel a tanító kucsmával aludt. Egyik reggel arra ébredtek, hogy befedte őket a hó. Lehullott az első hó, fehérrel borította be a földet. Köpenyükre is, arcukra is hullott. A macska ide-oda szaladgált a hóban, ők meg kacagva számolták a nyomait. És akkor kezdődött el fölöttük a repülők közötti harc. A macska gyorsan visszafutott, a tanító bedugta zubbonya alá, bal oldalra, hogy melegben legyen, ne szaladgáljon. Csak a fejét hagyta kinn, hogy lélegezhessen. A hó egyre nagyobb pelyhekben hullott, de az idő megenyhült. Egy repülő égve zuhant le. A többiek, hogy könnyebbek legyenek, dobálták a bombákat a földre. A hó a macska szempillájára s a tanító szemöldökére hullott. A tanító s a többi katona a futóárokból nézelődött. Nézelődött a macska is, s mintha félt volna. Lezuhant egy repülő, hatalmas fekete füstcsíkot hagyva maga után, amelyet a hó szemmel láthatóan szétosztott, megfehérített. Egy másik lelőtt repülőből kiugrottak a pilóták. Kicsikicsik, mint egy gomolyag. Az ejtőernyők kinyíltak, s ők szállingóztak a hulló fehér hóval. Egyik ejtőernyő kigyúlt, nem tudni, mi okból. Pirosan lángolt egy ideig, aztán kialudt. Mellette haladt el egy égő repülőgép. Meleg volt a futóárokból. A tanító szomjas volt. Havat evett. Ismét lezuhant egy repülő. Aztán másik ejtőernyő gyúlt ki. Mintha a repülős is meggyúlt volna. És nagyon közel zuhant a futóárokhöz, alig pár méterre. És mintha derékig a földbe süppedt volna. Az ejtőernyő gyorsan égett el mellette. A tanító nézte a földbe süppedt embert. Láttá, hogy deréktől felfelé fekete szénné égett. Nem volt semmi a fején. Koromfekete volt. De látszott a szempillája, a nyitott szeme, a szája s a homloka. Mintha élt volna, csak játékból festették volna feketére. A fejére kezdett rárakódni a hó. Egy pelyh az orrára hullott, másik a bal fülére. A hó kezdte belepni. A harc megszűnt. De valami robbant a levegőben, elég messze, s az ember egyszerre formátlanná vált. Összeomlott, hamuvá lett. Megfeketítette a havat. Aztán látszott, hogy takarja be fehérségével a hó. Mintha nem is lett volna. Popescu tanító kinyitotta a száját, s hagyta, hogy nyelvére hulljon a hó. Aztán a macskára tette a kezét, hogy megszimogassa. A macska hideg volt.

NICOLAIE

Nicolaie tizenhat éves volt. Esténként eljött a kultúrotthonba, s nézte a sajtóközölkét. A pápaszemes tanító, a kultúrotthon igazgatója, filmvetítéskor beengedte, nem kérte tőle az egylejes belépődíjat. A tanító volt a mozigépkezelő is, ő vetített, miután kiadta a jegyeket. Nicolaie valamikor a tanítványa volt, s beengedte ingyen, mert Nicolaie szépen meghúzódott egy sarokba, s a filmet nézte anélkül, hogy a körülötte levőkkel beszélgetett volna. De különösen azért engedte be, mert Nicolaie jó tanuló volt az elemiben, most meg nem volt pénze mozira. Sohasem volt egy leje. Az anyja meghalt, amikor ő kétéves volt, apja pedig a háborúban pusztult el. Nicolaiennek volt egy nővére, annál lakott. A nővére Manea Marinescu-hoz ment férjhez, a falu volt korcsmárosának fiához. Manea költözött az ő házukba, de ő lett a család feje.

Nicolaie elmélázva nézte a filmet. Ugyanazt a filmet háromszor látta hetente, ahányszor csak a pápaszemes tanító vetítette. Vetítés után hazament, egyedül, hallgatagon, s lefeküdt a szobájában. Nem beszélt senkivel. Senkinek sem köszönt. Nicolaie bolond volt, de nem csinált senkinek semmi rosszat. Virágokat sem tűzött a hajába. Kutyákkal-macskákkal sem játszott. Az asszonyoknak sem fintorgott, a gyerekek után sem szaladt bottal. Senki nem félt tőle, hisz csak tizenhat éves volt, vézna, sápadt, s nagy, szelíd, fekete szemű. Nicolaie szép fiú volt. Mindenki szépnek tartotta. De mindenki vállát vonogatta: Nicolaie bolond volt.

- Reumás az agya — mondták.
- Sok pénzt költött rá Manea, a kórházakra.
- Költött egy ördögöt, miféle kórházakra?
- Hát nem vitte el vagy háromszor is az orvosokhoz?
- Elvinni elvitte, de miért nem hagyta ott?
- Hát ha az orvosok adtak orvosságokat, hogy itthon szedje?
- Adtak egy ördögöt!
- Ó, Manea, azt mondja.
- Az ő dolguk, tán az én bajom?